

Till läsningen: Runan 14 är egendomlig. Den liknar en binderuna av **a** och **n** eller ett **t** med till huvudstavens mitt nedflyttade bistavar. Möjligen har ristaren avsett en binderuna av **i**, **t** och **a**, sålunda 13—14 *rita*, d. v. s. *retta*. 34 **o** förefaller ha varit tydlig. I 55 **o** gå bst tvärs över hst; i 77 **o** är detta fallet endast med nedre bst. Övriga **o**-runor (23, 34, 94) ha bst endast på h. sidan av hst. Hst i 101 **a** och 102 **r** sammanfalla med en korsande slinga. 110 **a** har en mycket kort, mot hst nästan vinkelrät bst på h. sidan av hst. Övriga **a**- och **n**-runor ha bst tvärs över hst.

Inskriften är så gott som fullständigt densamma som på U 356. Denna står kvar på ursprunglig plats, i Ängby hage, under det att U 346 har blivit flyttad till en kyrka. Ragnfrid har låtit Åsmund utföra minnesvårdar över Björn på två olika ställen, förmodligen i närheten av två olika, till släkten hörande gårdar.

Namnet på den döde har här den egendomliga formen (ack.) **biurno**. Enligt Brate skulle det vara ett smeknamn av *Biorn*, sålunda ett *Biorni* (ack. *Biorna*). Snarast är väl dock 34 **o** en felläsning eller möjligen en felristning. På ett par ställen ha runor blivit överhoppade, som kunna suppleras med hjälp av U 356: 61—66 **urlati** — U 356 **uirlanti**, 94—99 **osmunr** — U 356 **osmuntr**.

60—66 **a urlati** avser sålunda Virland, den östra delen av Estland, estn. *Viru*, fi. *Vironmaa*.

Frösunda kyrka.

Av uppgifter, meddelade Olof Celsius av kyrkoherde Lars Sepelius i Frösunda, vill det förefalla, som om vid Frösunda kyrka år 1728 funnits ännu en runsten, sönderslagen, liggande utanför vapenhuset. Se ovan under U 346.

347 och 348. Näs, Frösunda sn.

Pl. 27, 28.

Litteratur: Handlingar i ATA 1929 och 1930; Svenska Dagbladet ^{11/7} 1930; O. v. Friesen i Upsala Nya Tidnings julnummer 1930 och i Namn och Bygd 18 (1930), s. 103 f.

Äldre avbildningar: I. Schnell foto 1930 (ATA); Gunnar Sundgren foto, efter O. v. Friesens imålning av inskriften (i: Namn och Bygd 18, 1930, s. 103—105).

Ristningarna finnas på en mot V stupande bergvägg omkring 500 m. Ö om gården Näs. Mellan denna bergvägg och den höjd, på vilken gården ligger, är en dalsänka, där nu järnvägen går fram. En mindre körväg går från Näs österut; sedan den passerat järnvägen, går den efter en skarp krök rakt ned mot inskriftsberget och fortsätter nedanför detta söderut till Helgö. Klippväggen är mycket skrovlig och sönderskuren av djupa sprickor. Det måste för ristaren ha varit svårt att finna ett par ytor tillräckligt stora och tillräckligt släta för att lämpa sig för ristning. Han »har tvingats att mot vanan lägga huvudristningen nästan horisontellt och att söka en ny plats för att kunna föra till slut vad han ville säga». Den större ristningen, U 347, har formen av en hästskomagnet, upptill krönt av ett enkelt kors och med ändarna nedtill sammanhållna av ett enkelt band. Den andra ristningen, U 348, befinner sig ett par meter längre söderut; den består av ett smalt, rakt, nästan lodrätt band, också det upptill krönt av ett kors.

Ristningarna lära ha upptäckts av en pojke, och fyndet inberättades till Riksantikvarien i början av år 1929. En förberedande undersökning gjordes av amanuensen I. Schnell sommaren

1930 och kort därefter en grundligare av professor O. v. Friesen, som i *Upsala Nya Tidnings* julnummer för detta år redogjort för sina iakttagelser.

U 347: Avståndet från nuvarande markytan till den näst sista runan är 1,11 m. Ristningens längd är 2,22 m., bredd 0,53 m. — U 348: Avståndet från marken till ristningens nedersta del är 0,65 m. Ristningens höjd 1,35 m., slingans bredd 8 cm. Avståndet mellan U 347 och U 348 är 1,84 m. — Ristningarna äro i stort sett väl huggna och tämligen lätta att läsa. På flera ställen äro emellertid de ristade strecken flagrade eller så grunda, att de äro svåra att skilja från naturliga sprickor.

Inskrifter:

U 347:

lefstein · lit · kera · sir · til · sialu · botar · ok · sini · kunu · ikirun · ok · sinum · sunum · iarnt · ok ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 nikulas · ok · lupin · broar ·
 70 75 80 85

Lífsteinn let gærva sex til sialubotar ok sinni kunu Ingirun ok sinum sunum Iarun[d]r ok Nikulas ok Luðinn broar.

»Livsten lät göra broarna till själabot för sig och sin hustru Ingerun och sina söner Jorund och Niklas och Luden.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. Sk efter 86 **a** är sannolikt. 2 **e** är tydligt stunget. Säkert stungna äro också 6, 13 **e**. 10 **i** har mitt på hst en grund fördjupning, som snarast är naturlig. Också 35 **i** har en grund fördjupning, som sannolikt icke är huggen. Icke stungna äro 12, 43 **k**, 17, 20 **i**. Efter 11 **t** och 37 **i** finnes intet sk. På 60 **i** ser ut att finnas en **k**-bst, men det är sannolikt en naturlig fåra. 61—63 **arn** äro säkra. Bst i 64 **t** är något osäker. Bst i 68 **n** står tämligen högt, men det är utan tvivel **n** som avses, icke **l**. Bst i inskriftens **l**-runor utgå alltid från huvudstavens översta spets. 72—73 **la** stå på ojämnt ställe av ytan; bst äro därför otydliga. Även vid 80—81 **in** är stenytan skrovlig. Bst i 83 **r** är skadad på mitten. — v. Friesen: 2, 6, 10, 13 **e**. Bst saknas i 72 **l** och 81 **n**.

U 348:

an · ati · bo · i · þorsulmi · ok · i · rolstam · - · kiblip
 5 10 15 20 25 30

[H]ann atti bo i Þorshulmi ok i Rolstam [s]kiplið.

»Han ägde gård i Torsholma och skeppshjälp i Rolsta.»

Till läsningen: Framför 1 **a** finnes ingen runa, icke heller säkert sk. Intet sk efter 5 **i**, icke heller efter 8 **i**, 19 **i** och 33 **p**. Hst i 26 **m** står helt i en spricka; bst äro tydliga. Runan 27 består endast av en hst, varav nedre delen, ungefär en tredjedel, saknas; huruvida den vittrat bort eller aldrig har varit huggen kan ej avgöras. Tänkbart är, att ristaren här, då utrymmet var begränsat — han ville avsluta inskriften före den djupa fåra, som går över stenen strax ovanför 33 **p** — har använt ett »svensk-norskt» **s**. Mellan hst och bst i 28 **k** finns en liten fördjupning, troligen ej huggen. — v. Friesen: Framför 1 **a** ett **h**, varav bst t. v. saknas.

Inskriften på U 347 börjar nedtill i den h. skänkeln av hästkoslingan, och runorna stå därför, mot det sedvanliga bruket, med foten utåt. Vad runornas former angår, bör anmärkas, att **t** har bst endast t. v., **a** har bst endast t. v., **n** endast t. h. om hst, under det att bst i **o** skära hst. 79 **p** har en mycket stor bst. **s**-runan har mycket växlande former. Möjligen förekommer i U 348 ett »svensk-norskt» **s**.

Bindeordet *ok* tecknas alltid (5 ggr) **ok**. Ursprunglig diftong förekommer f. ö. endast i namnet **lefstein**, där den tecknas digrafiskt. **e** i första stavelsen av detta namn är troligen felristning. Men tänkbart är också, att ett **i** har förkortats framför konsonantgruppen. **r**-runan brukas i U 347 två gånger: 16—18 **sir** och 82—86 **broar**. Däremot tecknas ursprungligt **x** med **r**-runan i 22—31 **sialu · botar** (gen.). **o**-runan betecknar långt *o*-ljud.

Ristningen är sorgfälligt utförd, och ristaren har format sina runor så väl, som den skrovliga stenytan har tillåtit. En gång har en runa blivit överhoppad, nämligen i U 347 60—65 **iarnt**; detta återger väl med säkerhet namnet *Iarundr*.

Anmärkningsvärt är i U 347 det långa avståndet mellan predikatet **lit kera** och sakobjektet **broar**. Däremellan är inskjutet ett flerledat dativobjekt: **sir · til · sialu · botar · ok · sini kunu · ikirun · ok · sinum · sunum · iarnt · ok · nikulas · ok · lupin**. Namnet 60—65 **iarnt** *Iarundr* står, märkligt nog, i nominativ, icke — såsom man skulle väntat — i dativ. Detsamma torde vara fallet med 42—47 **ikirun** (i st. f. **ikirunu**).

Genom inskriften har Livsten givit till känna, att han har låtit göra broar till själabet för sig själv, sin hustru och sina tre söner. Av allt att döma ha de alla varit i livet, då broarna byggdes och inskrifterna ristades. I vanliga fall äro sådana brobyggen, som omtalas i runinskrifter, utförda till minne av döda anförvanter och för deras frälsning.

Inskriften talar om »broar». Förmodligen har det funnits två sådana, synliga från det ristade berget. Detta var väl också anledningen till att ristaren har anbragt sina inskrifter just här, långt borta från gårdarna. »Bro» var givetvis i detta fall en vägbank av grus och sten, anlagd över sankmark, där man icke utan svårighet kunde passera. En bro har utan tvivel gått från runklippan åt NV över dalsänkan, där den nådde fast mark på andra sidan vid Torsholma. Den södra delen av den gamla bron torde ännu ingå i den förut omtalade ägövägen mellan Näs och Helgö. — Den andra bron, som åsyftas i inskriften, har sannolikt, såsom v. Friesen menar, gått omkring 400 m. längre norrut, där det finnes ännu ett pass över dalgången, endast hälften så brett som det förra. Det leder till gårdarna Rolsta. »Här finna vi en likadan broläggning, även den 5—6 m. bred och 50—60 meter lång. Den löper alldeles i råkången mellan Rolsta och Torsholma byar — gårdesgården står i dess södra kant — och har lämnats fullkomligt orörd av odlingen, trots att åker omedelbart tar vid vid dess norra sida. Tydligen har man icke funnit det mödan värt att taga upp den djupa och täta stenfyllningen för att vinna dessa 300 kvadratmeter åkerjord! Brons östra ända övertäckas av järnvägen, och det ser nästan ut som om brofyllningen icke nått ända fram till den granitklippa, som ligger strax intill järnvägsbanken och utgör dalpassets östra brädd. Det är sålunda alls icke uteslutet, att »bron» här avslutats med en bro i ordets nutida mening. Här finns också intill klippan fortfarande en djup och som det ville synas naturlig vattenfylld grav.»

Den ena bron har sålunda utgått från Torsholma, den andra från Rolsta, och båda ha lett till Helgö, som under vikingatiden snarast har haft karaktären av en skärgårdsö. »För såväl Rolsta- som Torsholmaborna skulle det ha inneburit en icke obetydlig omväg, om båda gemensamt haft att tillgå endast den ena av broarna för att komma över till Hälögö. Men huvudskälet för Livsten att ge vardera byn dess egen bro har säkerligen varit det, att man redan förutsåg, att i framtiden en Torsholma-bo icke ägde någon jord i Rolsta eller tvärtom en Rolsta-bo i Torsholma och följaktligen icke hade någon rätt att passera över den andra byns mark. Med sådant var man stundom noga redan i forntiden, och exempel finns på att en bys folk måste köpa sig rätten att på väg till kyrkan gå över en annan bys ägor.»

»Vad hade», frågar v. Friesen vidare, »Rolsta- och Torsholma-borna för intresse att komma över till Hälögö och med denna ö ha landfast förbindelse vid öppet vatten? Den gamla ön Hälögö var ... i forntiden och är till stor del ännu en bergig, skogig och oodlad terräng. I samma mån som ön höjde sig ur de omgivande Östersjöfjärdarna stego mest långsluttande land-

partier över vattnet, och på dessa jungfruliga marker utvecklade sig säkerligen en frodig gräsväxt — ett ypperligt bete. Särskilt torde detta under vikingatiden ha varit förhållandet på öns södra och sydöstra ända, där Hälgo sätesgård senare växte upp. Den nutida Hälgo gård är ingen 'högaby'. Under den tid av 100 år, som den nuvarande ägaren hr E. G. Johansson, hans far och farfar innehaft gården, har veterligen ingen forngrav iakttagits eller ens ett löst fornfynd gjorts, ehuru — synnerligen under senare år — på grund av stora vägarbeten rikliga anledningar till sådana fynd och iakttagelser givits. Men Hälgo gård är tillkommen redan under medeltiden. *Halgöö* nämnes redan år 1324, och i första jordeboken 1539 upptas det som by med två gårdar och en landbo på vardera. Norra delen av den ursprungliga skärgårdsön är nu delad mellan Rolsta och Torsholma, och efter all sannolikhet har i forntiden den då obebodda ön varit en gemensam utmark åt dessa byar, de båda närmast belägna. Först under medeltiden har en egen fast bebyggelse där uppstått, vilken fått öns namn.

Huvudvikten i de forna upplänningarnas lanthushållning låg på boskapsskötseln. Däröfver vittnar eftertryckligt klerken Adam från Bremen, som skriver på 1070-talet — ungefär en femtio år före de händelser och människor Näs-ristningarna bevara minnet om. Det var goda beten åt boskapen den tidens upplänningar behövde, det var sådana Rolsta- och Torsholmaborna sökte och funno på den öde skärgårdsön. Kanske anlades t. o. m. en säter på öns bästa del i söder, en säter som liksom så många andra växte ut till en ständigt året om bebodd gård. Gården växte ut till en by, som i början av 1600-talet t. o. m. var sätesgård för en av Gustav II Adolfs officerare och äger märkliga källarbyggnader, bevarade under två av mangårdshusen, källare som kanske förskriva sig just från den tiden.»

Helgo har sålunda under vikingatiden varit en obebyggd skärgårdsö, en utmark till byarna Torsholma och Rolsta. Det förefaller emellertid trots allt föga sannolikt, att de broar, som Livsten har låtit göra för sin och sin familjs frälsning, ha haft till ändamål, uteslutande eller ens övervägande, att möjliggöra samfärdseln mellan gårdarna och deras betesmarker eller säter. På Helgo ha gårdarna säkerligen också haft sin båthamn. Dit ha de kunnat frakta sina varor sjövägen, och därifrån ha dessa sedan måst forslas hem över backarna och tvärs över de sumpiga sänkorna. Möjligen ha ännu hundarets ledungsskepp kunnat ros eller stakas uppför Garnsviken genom Vadaån in i Vadasjön och Helgösjön, där de förankrats. Namnet Helgo tyder väl på att platsen har varit fridlyst för ett allmänt ändamål. Det var då av stor vikt att få en god och farbar vägförbindelse med de närmaste byarna, Torsholma och Rolsta. Därifrån kunde man sedan på fastare mark färdas vidare till Frösunda och andra delar av hundaret. Också för den kristna kyrkan har givetvis denna förbindelse med sjövägarna varit av stor betydelse. Såsom flera gånger har framhållits i detta arbete, har det för kyrkan under missions-tiden varit utomordentligt angeläget att förbättra vägarna och kommunikationerna inom landet. Det var ett Gud välbehagligt verk, tills vidare det bästa man kunde göra för att främja kyrkans sak. Därför möta vi så ofta, särskilt i Uppland under 1000-talet, inskrifter som tala om att någon har låtit göra bro för sin egen själs frälsning eller för en avliden frändes välfärd efter döden.

Enligt avvägningar, gjorda av dr Erik Granlund, ligger den södra brons yta, mellan Torsholma och ristningsberget, endast 4,5 m. och den norra 5,55 m. över Östersjöns medelvattenstånd. De båda broarna ha sålunda legat synnerligen lågt.

Sista ordet i U 348, 27—33 - *kiblip*, översattes av v. Friesen »genom giftermål»: »Han (d. v. s. Livsten) hade egendom i Rolsta och Torsholma genom giftermål.» Förmodligen uppfattar han då 31 *l* såsom ristningsfel för *t* och 33 *p* såsom försvagning av *t*. »Vi få sålunda veta», säger han, »att Livsten gift sig in i Rolsta och Torsholma gårdar eller byar. Huruvida hans hustru Ingerun haft hela byarna i hemgift och familjen sålunda var ägare av det

hela eller endast av vissa delar — om vardera byn bestått av flera gårdar — kunna vi där-
emot icke utläsa.» Läsningen - **kiblip** är emellertid fullt säker — även enligt v. Friesen — och
tolkningen av det som [**s**]kiblip *skiplið* sannolik. Vad kan då innebörden vara i meddelandet, att
Livsten hade gård i Torsholma och *skiplið* i Rolsta?

Ordet *skiplið* är icke belagt från annat håll. I isländskan finnes en sammansättning *skipa-
lið*, n. 'Krigsfolk, Mandskab som er ombord paa et Skib' (jfr med samma betydelse *skipaherr*,
pl. *skiparar*, *skipverar*, *skipshöfn*). Isl. *lið*, n. betyder 'följe, flock, skara (särskilt om en höv-
dings följe av krigare); hjälp'; jfr *liðsmaðr* (pl. *liðsmenn*), m. eller *liði* (*liðar*), m. 'följesman, en
hövdings följeslagare', särskilt om den aktive deltagaren i ledungen. I Norge bildade de går-
dar, som, då ledung utbjöds, tillsammans ställde och utrustade en man, en krets, som kallades
liði, m., sålunda ungefär motsvarande *hamna* i medeltidens Sverige. I Norrland finns ordet
gångle, n. med betydelsen 'dagsverke som göres turvis av bönderna i en socken vid offentliga
byggnader, t. ex. kyrkor, eller på prästbol' (Rietz), d. v. s. egentligen hjälp eller arbete, som
går i tur bland medlemmarna i ett samfund; ordet fsv. *gangolidh* är belagt redan i en stadga
för ett S:t Eriksgille nära Uppsala från början av 1500-talet (Söderwall).

Runsv. *skiplið* bör alltså ha betytt 'skeppshjälp, hjälp med folk för ett skepp'. Innebörden
i meddelandet att *hann atti bo i Þorshulmi ok i Rolstam* [**s**]kiplið torde ha varit, att Livsten
ägde gård i Torsholma och bodde där samt att byamännen i Rolsta voro skyldiga att hjälpa
honom med bemanningen av ett skepp. Han ägde själv ett skepp, vare sig det nu var ett
handelsskepp eller ett vikingaskepp, och var dess *styrmaðr*, men han kunde bemanna det endast
med hjälp av folk från närliggande gårdar. Det har då — jämte hänsynen till själens fräls-
ning — för honom funnits praktiska skäl att bygga broar från Torsholma och Rolsta till hamn-
platsen på Helgö.

Ristningarna på klippan vid Näs härröra från en relativt sen tid. Enligt v. Friesen äro de
ett par av Upplands yngsta. Det framgår redan av runornas bruk och ortografien (märk sådana
former som **botar** med **r**, **ok**). »Vi förstå också att kristendomen redan fått ett fast grepp i fol-
ket då en uppländsk storbonde låter i sin andre son uppkalla den helige Nicolaus och icke så-
som dittills alltid varit sed en föregångare i släkten, en hövding som han tjänat och ärade
eller en kär avliden vän. Vi befinna oss säkerligen nere i början av 1100-talet, kanske framme
omkr. 1125. Det är t. o. m. troligt att en liten träkyrka redan rest sig framme vid Frösunda
och att det släkte redan stigit i graven som öppet höll fast vid de gamla gudarna.»

Om mansnamnet *Lifsteinn* se U 173, om *Iarundr* (*Iorundr*) Sö 260, U 43, 72, om kvinno-
namnet *Ingirun* Sö 340. — Namnet *Lodinn* är känt från ytterligare en uppländsk runinskrift:
L 289 Gränsta, Knutby sn. Från medeltida urkunder finnas flera belägg (Lundgren-Brate).
Lodinn är enligt Lind allmänt i Norge och tämligen vanligt även på Island. Det förekommer
i två norska runinskrifter (M. Olsen, *Norges Indskrifter med de yngre runer*, n:r 69, 70, s. 204,
206). Namnet är även forndanskt: *Lothen* (DGP). — Intressant är att bland de nordiska person-
namnen i inskriften också påträffa ett inlänat, kristet: *Nikulas*. Det hör till de tidigast före-
kommande namnen av detta slag och blev under medeltiden utomordentligt populärt (A. Grape,
Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen, Inledning, s. 81 f.). I uppländska runin-
skrifter förekommer det, utom här, ytterligare en gång: L 30 Kalmar kyrka; dessutom på en
silverskål från Gamla Uppsala (Statens Historiska Museum, inv.-n:r 8889:2). I de medeltida
gotländska inskrifterna finnas många belägg: Säve 15, 21, 41, 52, 80, 149, 168, 178. I Sö 78
avses helgonet Nicolaus. Namnet förekommer även i en norsk inskrift (M. Olsen a. a. n:r 14,
s. 37 f.) och fyra danska. Också förekomsten av namnet *Nikulas* i Näs-inskriften vittnar om att
den är jämförelsevis sen.